

Nd.

98. Frumvarp til laga

um breytingar á lögum nr. 22 6. okt. 1919, um hæstarétt, og lögum nr. 37 4. júní 1924, um breyting á þeim lögum.

Flm.: Bergur Jónsson, Stefán Jóh. Stefánsson.

1. gr.

5. gr. laga nr. 22 1919 orðist þannig:

Eigi má dóm setja með færri dómendum en 3.

Ef autt verður sæti forseta dómsins, kjósa hinir dómendurnir forseta í stað hans þann tíma, sem eftir er af kjörtímabili hans. Ef forseti vikur sæti í máli eða forfallast, þá kjósa hinir dómendurnir forseta, meðan hins reglulega forseta er ekki kostur.

Nú vikur hæstaréttardómari sæti í máli, og velur þá dómsmálaráðherra, að fengnum tillögum dómsins, einhvern kennara lagadeildar háskólans eða einhvern meðal hæstaréttarmálflytningsmanna eða einhvern héraðsdómara, sem fullnægir skilyrðum þessara laga, til þess að vera skipaður dómari í hæstarétt, og er þeim skylt að taka við þeirri kvaðningu.

Nú forfallast dómari, eða sæti hans verður laust af öðrum ástæðum, og velur þá dómsmálaráðherra, að fengnum tillögum dómsins, einhvern lagakennara háskólans til að taka sæti í dóminum, þar til hinn reglulegi dómari tekur þar aftur sæti eða þar til nýr dómari verður skipaður.

Hæstiréttur ákveður þóknun handa dómurum, er taka sæti í dóminum í einstöku máli eða til bráðabirgða eftir þessari grein, fyrir hvert mál, er þeir taka þátt í dómi eða úrskurði.

2. gr.

6. gr. laga nr. 22 1919 breytist þannig:

a. Við 1. tölul. bætist:

Þó má veita þeim, er fengið hafa 2. einkunn við lagapróf, dómaraembætti, ef hæstiréttur mælir með honum, enda hafi hann sýnt sérstaka hæfileika sem fræðimaður í lögum eða lögfræðistörfum að öðru leyti.

b. 2. tölul. orðist þannig:

Hafi verið 3 ár hið skemmsta kennari í lögum við háskólann, hæstaréttarmálflytningsmaður, hæstaréttarritari, skrifstofustjóri í stjórnarráð-

inu, héraðsdómari, eða 5 ár fulltrúi í dómsmálaráðuneytinu, lögmanns eða bæjarfógeta í Reykjavík, við samningu dóma og úrskurða, eða fulltrúi lög-
reglustjórans í Reykjavík við rannsóknir opinberra mála og samningu
dóma í þeim, eða sýnt verulega yfirburði í lögfræði með fræðimennsku eða
á annan hátt.

c. 4. tölul. fellur niður.

d. Aftan við greinina komi ný málsg., svo látandi:

Áður en dómaraembætti í hæstarétti er veitt, skal leita umsagnar dóms-
ins um dómaraefni.

3. gr.

9. gr. laga nr. 22 1919 og 4. gr. laga nr. 37 1924 hljóði svo:

Hæstiréttur skipar dóminum ritara og ræður aðra starfsmenn dómsins.
Hæstaréttarritari skal hafa lokið embættisprófi í lögum og fullnægja að öðru
leyti almennum dómarskilyrðum. Laun ritara skulu ákveðin í launalögum.
Dómurinn ákveður þóknun annara starfsmanna sinna.

4. gr.

21. gr. laga nr. 22 1919 breytist þannig:

a. Fyrir „3 vikum“ í 1. tölul. komi: viku.

b. Fyrir „Fresturinn skal vera . . . einkamálum í héraði“ í 1. málsg. 2. tölul.
komi: Frestur skal fara eftir lögum um stefnufrest í almennum einkamál-
um í héraði.

c. Orðin „en eigi má hann lengri vera . . . í þeim lögum“ í niðurlagi 2. málsg.
2. tölul. falli burt.

5. gr.

22. gr. laga nr. 22 1919 breytist þannig:

Setningin „Skal sækjandi og verjandi . . . þingfesting“ falli niður.

6. gr.

24. gr. laga nr. 22 1919 breytist þannig:

Fyrir „25 krónum“ í 2. málsg. komi: 50 krónum.

7. gr.

37. gr. laga nr. 22 1919 breytist þannig:

Fyrir „14 dögum áður en mál skal þingfesta“ komi: viku áður en mál skal
flytja munnlega.

8. gr.

44.—47. gr. laga nr. 22 1919 og 6. gr. laga nr. 37 1924 falli niður. En í stað
þeirra komi nýr kafli, er verði VII. kafli, með fyrirsögn: Um uppsögu dóma og
úrskurða o. fl.

9. gr.

44. gr. laga nr. 22 1919 orðist þannig:

Dóma og úrskurði skal kveða upp svo fljótt sem unnt er, þegar málflutu-
ngi er lokið, ef mál er munnlega flutt, og má þá að jafnaði ekki fyrir taka munn-
legan flutning annars máls fyrr en dómur er ákveðinn.

10. gr.

45. gr. laga nr. 22 1919 og 6. gr. laga nr. 37 1924 orðist þannig:

Áður en dómur eða úrskurður er uppkveðinn, skulu dómendur ræða með sér fyrir luktum dyrum ástæður og niðurstöðu dóms eða úrskurðar, nema úti-vistardómur sé, og fer þá atkvæðagreiðsla fram. Atkvæði greiðir sá fyrstur, sem til er kjörinn hverju sinni, enda færi hann atkvæði sitt í letur, er verður frumvarp að dómi eða úrskurði. Nú greinast dómendur í meiri og minni hluta, og ákveður meiri hlutinn þá þann dómara, er frumvarp að dómi semur, en minni hlutinn semur þá sératkvæði. Síðan gengur dómurinn í heild eða þeir, er sam-mála verða, ef ágreiningur verður, frá dómi eða úrskurði.

Forseti stýrir ráðagerðum, ber fram spurningar og telur atkvæði. Afl atkvæða ræður úrslitum.

11. gr.

46. gr. laga nr. 22 1919 orðist svo:

Nú er mál skriflega flutt, og skal þá sá dómari, sem þar til verður kjörinn, gera frumvarp að dómi eða úrskurði. Síðan ganga skjöl málsins og frumvarpið milli hinna dómendanna, er gera svo tillögur sínar um málið. Ef breytingartil-lögur koma fram við frumvarpið eða ágreiningur verður um forsendur eða niðurstöðu, skal fund halda um málið og ákveða dóm eftir því, er í 45. gr. segir.

Sá dómari, sem greitt hefir atkvæði með heimvisun máls, ómerkingu eða frávisun, en orðið í minni hluta, skal atkvæði greiða um efni máls eftir því, sem við á, og gildir það jafnt, hvort sem mál er flutt munnlega eða skriflega.

Öll atkvæði skal rita á samskonar arkir, er dómurinn leggur til, og skulu þær geymdar og innbundnar að lokum með sama hætti sem afsals- og veðmála-bækur samkvæmt lögum nr. 30 7. maí 1928, og eru það atkvæðahækut dómsins.

12. gr.

47. gr. laga nr. 22 1919 orðist þannig:

Í dómi skal greina:

1. Nöfn aðilja, heimili og stöðu, ef unnt er.
2. Greinargerð um kröfur aðilja í einkamálum. Að því leyti, sem greinargerð um málsatvik í hinni áfrýjuðu dómsathöfn þykir ábótavant, skal úr því bætt í forsendum hæstaréttardóma. Ef og að því leyti, sem niðurstöðu á-frýjaðrar dómsathafnar er breytt í hæstarétti, skal hann rökstyðja breyting-una. Nú fellst hæstiréttur á niðurstöðu áfrýjaðrar dómsathafnar, og greinir hann þá rök sín í forsendum.

13. gr.

Á eftir 17. gr. komi ný (48.) gr., svo látandi:

Niðurlag dóms eða úrskurðar skal lesa upp í dómi í heyranda hljóði. Að því loknu skal þess getið, ef ágreiningur hefir verið um niðurstöðu, og lesa þá upp á sama hátt niðurlag ágreiningsatkvæðis.

Alla dóma hæstaréttar og úrskurði og öll ágreiningsatkvæði skal orðrétt birta jafnharðan í dómasafni hans, enda fylgi hverju hinni af því rækilegt efnis-

yfirlit. Sá af dómendum, sem dómurinn felur það, annast útgáfu dómasafnsins og fyrir þá þóknun, sem dómurinn ákveður.

14. gr.

Eftir 48. gr. komi ný (49.) gr., svo hljóðandi:

Dómar og úrskurðir skulu byggðir á því, sem fram hefir komið af hendi málflytjenda og sannað er eða viðurkennt.

Í opinberum málum er hæstiréttur þó ekki bundinn við kröfur málflytjenda, og er rétt að hækka refsingu eða lækka, sýkna eða sakfella, hvernig sem kröfur eru gerðar og hvort sem dómi er áfrýjað að tilhlutun ríkisvalds eða sökunauts.

15. gr.

Á eftir 49. gr. komi ný (50.) gr., svo hljóðandi:

Aðfararfrest skal engan setja í hæstaréttardóma, nema maður sé dæmdur til að vinna verk. Skal þá ákveða hæfilegan frest í dómi.

Dómsgerðir hæstaréttar skal gefa út í nafni dómsins og með innsigli hans og nafni forseta undir.

Hæstaréttarritari undirritar dómseftirrit og önnur endurrit úr bókum eða skjölum dómsins.

16. gr.

VII. kafli laga nr. 22 1919 verði VIII. kafli og 48.–50. gr. verði 51.—53. gr.

17. gr.

VIII. kafli laga nr. 22 1919 fellur niður, að því leyti sem ákvæði hans eru enn í gildi.

18. gr.

IX. kafli laga nr. 22 1919 verði VIII. kafli, og breytist greinatalan samkvæmt því, er að framan segir.

19. gr.

Lög þessi öðlast þegar gildi.

Þá er lög þessi hafa öðlzt staðfestingu konungs, skal fella texta þeirra og þess, sem enn er í gildi af lögum nr. 37 1924, inn í texta laga nr. 22 1919 og gefa þau lög, þannig breytt, út sem lög um hæstarétt, og skal þá upphaf núverandi 57. gr. laga nr. 22 1919 hljóða svo:

Lög þessi koma til framkvæmdar þegar í stað. Með lögum um hæstarétt eru úr gildi numin eftirfarandi lagaákvæði:

G r e i n a r g e r ð .

Frumvarp þetta er samið af lögfræðinganevnd þeirri, sem ákveðið var að skipa á síðasta þingi. Eru nefndarmenn allir í höfuðatriðum sammála um frv. Einar hæstaréttardómari Arnórsson hefir þó lýst yfir því, að hann teldi ekki heppilegt, að hið svokallaða dómaraþróf (4. liður 6. gr. laga nr. 22 frá 1919) yrði úr gildi fellt, en telur þó d-lið 2. gr. frv. til mikilla hóta, ef samþykktur yrði jafnhliða niðurfellingu dómaraþrófsins.

Frumvarp þetta hefir að geyma nokkrar tillögur til breytinga á lögum um hæstarétt. Eru allmargar þeirra kunnar frá frumvörpum þeim, sem áður hafa legið fyrir Alþingi um fimmtardóm og æðsta dóm, en þó eru nokkrar nýjar. Verður hér gerð nokkur grein fyrir hverri þeirra um sig, eftir því sem þörf þykir.

Um 1. gr.

Í grein þessari er stungið upp á tveimur breytingum frá því, sem nú er. Í fyrsta lagi þeirri, að einhver kennara lagadeildar eða einhver hæstaréttarmálflutningsmanna, eða einhver héraðsdómari, sem rétt hefir til skipunar í hæstarétt, taki sæti dómara, er sæti vikur í máli, eftir vali dómsmálaráðherra, að fengnum tillögum dómsins. En eftir gildandi lögum tekur forseti nú **með hlutkesti** einn af kennurum lagadeildar. Þessi regla er ekki allskostar heppileg, því að hlutur kennara getur komið upp, sem kann að vera ófallinn til að taka sæti í dómnum. Með skipun, sem hér er lögð til, getur dómsmálaráðherra, að fengnum tillögum dómsins, tekið þann manninn, sem hann telur hæfastan til að dæma það mál, er fyrir liggur. Auk lagakennara eru margir af hæstaréttarmálflutningsmönnum eflaust einna hæfastir til að taka sæti í hæstarétti í forföllum hinna reglulegu dómara, enda kunnugastir störfum dómsins. Auk þess geta í hópi héraðsdómara, sérstaklega lögmenn og lögreglustjórar í Reykjavík og bæjarfógetar í öðrum kaupstöðum, verið vel hæfir dómárar. Og því er lagt til, að heimilt verði að taka mann úr þeim flokkum. Hinsvegar væri ekki fært að skylda þá til að skipa sæti um lengri tíma í dómi, því að það mundi koma í bága við atvinnu þeirra. Hin breytingin er sú, að dómurinn ákveði þóknun handa bráðabirgðadómara eftir þessari grein fyrir hvert mál, er hann tekur þátt í uppkvaðningu dóms eða úrskurðar. Má þá haga þóknun eftir fyrirhöfn og vanda, í stað þess sem hún nú er ákveðin jöfn, hvort sem mál er einfalt eða margbrotið og vandasamt. Virðist því öll sanngirni mæla með þessari breytingu.

Um 2. gr.

Á Alþingi 1932 báru þeir Einar Arnórsson, nú hæstaréttardómari, og Bergur Jónsson alþm. fram þá breytingartillögu við frv. til laga um fimmtardóm, að veita mætti lögfræðingum með 2. einkunn dómaraembætti, ef rétturinn mælti með því, enda hefði dómaraefni sýnt sérstaka hæfileika sem fræðimaður í lögum eða lögfræðistörfum að öðru leyti (sjá þskj. 121 frá 1932). Var breytingartillögu þessari vel tekið og náði hún samþykki í báðum deildum. 1. einkunn við embættispróf verður framvegis sem hingað til yfirleitt skilyrði fyrir skipun í Hæstarétt, en sanngjarnt er, þegar lögfræðingur hefir sýnt viðurkennda yfirburði, að lita meira á þá en það atriði, hvort hann hefir náð 1. eða 2. einkunn við próf. Er því þessi breytingartillaga þeirra Einars Arnórssonar og Bergs Jónssonar tekin hér upp í a-lið 1. gr.

Í b-lið 2. gr. er haldið þeim ákvæðum 6. gr. núgildandi laga, að dómaraefni þurfi að hafa gegnt í 3 ár skemmst þeim embættum, sem þar eru talin, eða hæstaréttarmálflutningsstarfi. Hinsvegar er orðið **skipaður** fellt burt, því auðvitað ná menn sömu æfingu og þroska í störfum, hvort sem menn gegna embættinu sem skipaðir embættismenn eða settir.

Ennfremur er í sama lið ákveðið, að skipa megi sem dómara í Hæstarétti fulltrúa í dómsmálaráðuneytinu, fulltrúa lögmanns eða bæjarfógeta í Reykjavík, sem vinna að samningu dóma og úrskurða, og fulltrúa lögreglustjórans í Reykjavík, sem vinna að sakamálarannsóknunum, enda hafi þeir gegnt þessu starfi 5 ár hið skemmsta. Í frv. Jóns í Stóradal um æðsta dóm var samsvarandi nýmæli fyrst borið fram, en þó að því leyti viðtækara, að öllum fulltrúum lögmanns og lögreglustjóra var ætlaður rétturinn, en hér er hann bundinn við þá fulltrúa, sem einkum vinna að samningu dóma. Ennfremur er hér fulltrúum í dómsmálaráðuneytinu ákveðinn sami réttur, þar eð þeir vinna nær eingöngu að dómsmálum, og auk þess er það föst venja, að þeir séu skipaðir setudómarar í öllum einkamálum í Reykjavík og nágrenni, er reglulegur dómari vikur sæti. Farast Jóni í Stóradal svo orð um fulltrúana í greinargerð sinni fyrir frv. um æðsta dóm:

„Er það sannast að segja, að engir ungir lögfræðingar öðlast eins viðtæka og margháttaða æfingu í meðferð lögfræðilegra viðfangsefna og þessir menn, annarsvegar í opinberum málum en hinsvegar í einkamálum.“

Þykir vel til fallið að taka þetta nýmæli um fulltrúana upp í þetta frv., enda er það á vitorði allra, sem til þekkja, að fulltrúar þeir, sem hér um ræðir, öðlast margfalt meiri þekkingu og æfingu í dómstörfum en héraðsdómarar yfirleitt.

Loks eru í þessum lið ákvæði um, að skipa megi sem dómara mann, sem sýnt hefir verulæga yfirburði í lögfræði með fræðimennsku eða á annan hátt. Hefir samsvarandi ákvæði áður legið fyrir Alþingi, bæði í frv. um fimmtáradóm og frv. um æðsta dóm, og verið vel tekið af öllum, enda sýnist ekki unnt að mótmæla því með rökum.

Þá er í c-lið 2. gr. lagt til, að ákvæði 4. töluliðs 6. gr. hæstaréttarlaganna falli niður. Ákvæði þetta, um að dómaraefni skuli ganga undir sérstakt próf í Hæstarétti, var á sínum tíma tekið upp úr dönskum lögum, en er óþekkt í öllum öðrum löndum, samkvæmt upplýsingum frá sendiherra Íslands í Danmörku. Hefir það aldrei komið til framkvæmda hér á landi í þau 15 ár, sem Hæstiréttur hefir starfað. Í lögnum eru gerðar svo strangar kröfur til lögfræðilegrar þekkingar, hæfileika og reynslu þeirra manna, sem til greina geta komið sem hæstaréttardómarar, að algerlega er óþarft og óviðkunnanlegt að ætlast til, að þeir fari að ganga undir próf eftir margra ára embættistíma. Ákvæði þetta, sem bæði er úrelt og gagnslaust, á því að falla burt.

Loks er lagt til, að umsagnar hæstaréttar verði leitað áður en dómaraembætti er þar veitt. Slik tillaga var samþykkt á Alþingi 1932, og virðist ekki rangt, að dómurim segi álit sitt á þeim, er þar vilja verða dómendur, og gæti veitingarvaldinu orðið nokkur styrkur að þeirri umsögn, því að dómendur í hæstarétti væru oft næstir manna til að gefa upplýsingar um dómaraembætti þeirra, sem um dómaraembætti í hæstarétti sækja.

Um 3. gr.

Með því að hæstarétti er nú falin skipun ritara síns, virðist einnig eðlilegt, að hann ráði sendiboða dómsins og þá skrifstofuaðstoð, sem þurfa kynni, svo

sem stúlku til vélritunar. Skrifstofustörf dómsins aukast stöðugt með fjölgun málanna, sem nú eru orðin yfir hálf tannað hundrað á ári, í stað 30—40 fyrstu árin 5, er dómurinn starfaði. Það virðist ekki heldur hættulegt að fela dómnum að ráða þóknun fyrir slíka aðstoð fremur en mörgum forstöðumönnum ríkisstofnana, sem ráða þjónustufólk og ákveða því borgun.

Um 4.—7. gr.

Breytingarnar í þessum greinum eru smávægilegar og aðeins gerðar til hallkvæmis, og sumar til að færa orð laganna til samræmis við venjur þær, sem skapast hafa.

Um 8.—14. gr.

Aðalbreytingin, sem í greinum þessum felst, er sú, að svo verði um búíð, að almenningur geti jafnan átt þess kost að kynna sér það, hvort allir dómendur hafi verið sammála um dómsúrlausnir hæstaréttar. Hefir Alþingi áður fallið á breytingar í þessa átt. Sjá Alþt. 1932, B. bls. 1092—1094. Heppilegasta tilhögunin á þessu virðist sú, sem stungið er upp á í 12. gr. frv. Því yrði þá lýst jafnharðan og dómur er upp sagður, hvort ágreiningur hefði verið um niðurstöðu, og sú niðurstaða þá birt, en síðan öll ágreiningsatkvæði birt í dómasafni réttarins, alveg eins og sjálfir dómarnir. Þar með fá allir þeir, er vilja, sannar og réttar upplýsingar um ágreining dómenda, og geta fengið þá fræðslu af ágreiningsatkvæðum, sem vitanlega oft má fá.

Það er nýmæli, að skrá skuli öll atkvæði á arkir, sem í sama formati séu, og að þær séu síðan geymdar fyrst í skjalahefti og síðan bundnar inn, eins og afsals- og veðmálabækur eftir núgildandi lögum. Þetta virðist hagfelld tilhögun, og því sjálfsagt að taka hana upp.

Þá er stungið upp á því, að einum dómendanna, er dómurinn ákveður og til þess er fús, verði falin útgáfa dómasafns réttarins. Reynslan hefir sýnt, að tilhögun sú, sem á þessu hefir verið, hefir ekki verið hagfelld. Útgáfu dómanna sjálfra hefir verið ekki lítið ábótavant, en það er þó auðvitað, að þar má engu brjála, og verður þar við að hafa mikla nákvæmni, ef vel skal vera.

Um tilhögun ráðagerða dómara, samningu frumvarpa að dómum og ákvörðun hans eru ákvæði frumvarpsins mjög svo eins og nú er í reyndinni og hefir reynzt hagfelld vinnubrögð. Hinsvegar þykir það einsætt, að dómarnir skipti með sér samningu dómsfrumvarpa. Er það bæði sanngjarnt og svo má þá hverju sinni fela hvert einstakt mál að þessu leyti þeim dómara, sem kann að hafa bezta þekkingu á sakarefni. Það virðist engin ástæða til að gera að þessu leyti upp á milli forseta og hinna dómara. Forseti verður jafnan eins starfhæfur og þeir, eins og nú er um hag embættismanna búíð. Það er ekki heldur nokkur ástæða til þess, að hann segi síðast til um tillögur sínar eða álit. Því er það látið felast í tillögum frv., að forseti semji frumvörp að dómum að sínum hluta eins og hinir.

Að öðru leyti þykir ekki ástæða til að skýra einstök ákvæði frv.